

**Електронні навчально-методичні видання
у вигляді збірників («хрестоматій») статей та уривків з наукових
видань, які є об'єктом вивчення в рамках навчальних дисциплін
відповідно до затвердженої навчальної програми
підготовки бакалаврів і магістрів
(згідно з розпорядженням Науково-дослідної частини № 03-21 від 05.05. 2017 р.)**

Дисципліна **Здійснення корпоративних прав**

Кафедра цивільного права

Інститут навчально-науковий юридичний

Викладач **к. ю. н. Л. В. Сіщук**

Список (не більше 10 позицій) наукових текстів, рекомендованих для включення у збірник текстів («хрестоматію»), що наявні у фондах наукової бібліотеки університету (згідно з електронним каталогом <http://lib.pu.if.ua/lib/>):

1. Васильєва В. А. Промислова власність і корпоративна власність: конкуренція норм. Міжнародний журнал «Право і суспільство»: за ред. д-ра юрид. наук, проф. Васильєвої В. А. Випуск 1. Івано-Франківськ: Фоліант, 2015. С. 14 – 21.

Ключові слова: інтелектуальна власність, корпоративна власність, корпоративна трансакція, конкуренції норм, інтелектуальний продукт.

У межах поставленої проблеми дослідження слід виокремити групу об'єктів інтелектуальної власності, що в результаті корпоративної трансакції можуть переходити від автора до корпорації як інвестиція до статутного капіталу. Об'єкти інтелектуальної власності, будучи формою участі в корпорації, набувають ознак корпоративної власності і потрапляють в сферу регулювання корпоративного права.

Проаналізувавши об'єкти інтелектуальної власності через призму корпоративного інтересу, очевидно, що в розрізі дослідження найпривабливішим буде інститут промислової власності та його об'єкти. Аналізуючи їх як вклади до статутного капіталу корпорацій, слід окреслити особливості такого товару в порівнянні з матеріальними речами.

Права інтелектуальної власності – це особливий товар, що має відмінні від інших об'єктів цивільних прав ознаки. Насамперед, це зовнішній вираз таких об'єктів, який, як правило, закріплений на матеріальному носіїві та здебільшого визначальна інформаційна складова самого винаходу. Право на

об'єкти інтелектуальної власності, будучи за своєю природою абсолютним, може використовуватися одночасно кількома володільцями, що не характерно для власника речових прав. І ось тут надзвичайно важливо як держава закріплює і гарантує абсолютне право власника – право на власний розсуд користуватися та розпоряджатися інтелектуальним продуктом. Разом з тим, на деякі об'єкти патентного права мають права самостійно і незалежно один від одного декілька осіб. Такі абсолютні права в літературі іменують квазіабсолютними правами [3].

Дослідження процесу й правових форм реалізації майнового права інтелектуальної власності та його трансакції в статутний капітал зумовлюють виділення наступних етапів на цьому шляху. Прийняття рішення про допуск такої участі в статутному капіталі як внесення майнових прав. Таке рішення відображається в установчих документах. Важливим документом з огляду на це є установчий договір. І хоча сьогодні укладення установчого договору не є обов'язковим корпоративним актом, саме при такій умові слід засновникам (учасникам) порадишити укладати цей договір.

Отже, умовами легітимізації інтелектуального продукту як оборотного товару є наступне:

- обов'язковість державної реєстрації прав на нього, що підтверджується охоронним документом;
- наявність обов'язкової сплати зборів за підтримання чинності охоронного документа.

Якщо проаналізувати ці ознаки патентного права на предмет придатності до трансакції в статутний капітал, то перш за все за ознакою інвестиційної привабливості цікавим для учасників товариства буде одноосібне володіння створеною корпорацією інтелектуальним продуктом.

Певним виключенням з цього правила може бути участь усіх співавторів у формуванні статутного капіталу. Питання доцільності формування статутного фонду за рахунок внесення засновниками (учасниками) об'єктів промислової власності вирішують за погодженням самі учасники товариства. При умові формування статутного фонду із залученням об'єктів патентного права, укладення або приєднання до установчого договору є необхідним для будь-якого організаційно-правового виду корпорації. При формуванні статутного капіталу може виникнути питання про змішану форму участі в його формуванні. На нашу думку, немає перешкод для комбінованого внеску як у грошовій формі, так і у формі інтелектуального капіталу.

Особливості передачі прав інтелектуальної власності до статутного фонду корпорації повинно узгоджуватися й бути оптимальним з урахуванням особливостей двох правових інститутів, а саме інституту корпоративного

права та інституту інтелектуальної власності. Така форма участі у формуванні майна юридичної особи повинна бути ефективною і прозорою. Для трансформації в статутний капітал інтелектуальний продукт повинен набути рис товару. У цьому сенсі важливою є його об'єктивна грошова оцінка. При внесенні до статутного капіталу майнових прав слід визнати за необхідне проведення їх незалежного оцінювання. Однак законодавець не приписує цю умову в імперативній нормі, зазначаючи, що оцінка майна проводиться у випадках, встановлених законодавством, міжнародними угодами, на підставі договору, а також на вимогу однієї зі сторін угоди [2].

Професійне оцінювання інтелектуальної власності дає змогу:

- визначити розмір частки при внесенні в статутний капітал;
- регулювати обсяг амортизаційних відрахувань і створювати фонди для поновлення нематеріальних активів;
- визначити вартість об'єктів при виході з товариства та виплаті частки в грошовій формі;
- визначити розмір збитку або розмір компенсації щодо незаконного використання об'єктів, що є у власності підприємства, в тому числі самим автором.

Участь у формуванні статутного капіталу майновими правами слід відобразити і у статуті, в якому зазначаються частки усіх засновників і визначається їх вартість у грошовому еквіваленті. При внесенні майнових прав не виключається і змішана форма участі: майнові права плюс грошовий внесок.

На виконання договору юридичній особі передаються документи, що посвідчують виключне правоволодіння або за необхідності здійснюється переоформлення такого документа. І насамкінець, реєстрація виключних прав у ліцензійній палаті. Отже, для передачі прав на інтелектуальну власність необхідно не тільки передбачити форму такого внеску в установчому документі, але і після реєстрації підприємства укласти відповідний договір [Васильєва В. А., уривок з наукової статті, С. 14 – 16].

2. Жаба Матеуш. Примусовий викуп акцій у Кодексі торговельних товариств Польщі. Міжнародний журнал «Право і суспільство»: за ред. д-ра юрид. наук, проф. Васильєвої В. А. Випуск 1. Івано-Франківськ: Фоліант, 2015. С. 49 – 56.

Ключові слова: примусовий викуп акцій, приватні акціонерні товариства, законодавство Республіки Польща.

Правовий інститут примусового викупу акцій (далі також сквіз-аут «англ. squeeze-out») становить відносно нову юридичну конструкцію, яка в наші дні здобуває щораз більшу популярність. В основному, вона введена більшістю законодавств країн Європейського Союзу. На даний момент така конструкція присутня в англійському, белгійському, французькому, голландському, німецькому, датському, шведському та польському правах [1, с.32-38]. Слід підкреслити, що примусовий викуп акцій врегульовано також положеннями Директиви 2004/25/ЄС Європейського Парламенту й Ради від 21 квітня 2004 року про пропозиції поглинання. Необхідність введення цієї регуляції до господарського права виникла з однакових економічних вимог ринку капіталів країн ЄС. У сучасному польському законодавстві питання примусового викупу акцій врегульоване в положеннях Кодексу торгівельних товариств (далі – КТТ) щодо приватних товариств та в положеннях закону про публічні пропозиції, які можуть застосовуватися щодо публічних товариств [2, с.9-19] .

1. Загальні положення. Примусовий викуп акцій у приватних товариствах врегульовано статтею 418 КТТ Польщі. Суть цього інституту полягає в цьому, що мажоритарний акціонер, будучи власником передбаченої положеннями Кодексу частини статутного капіталу акціонерного товариства, може вимагати в міноритарних акціонерів продати належні їм акції в цьому товаристві. Загалом, головним завданням багатьох положень КТТ є захист прав меншості в акціонерному товаристві. Проте слід підкреслити, що положення ст. 418 впроваджують порівняно нове вирішення, що має на меті елімінацію з товариства міноритарних акціонерів [4]. Істотною роллю інституту сквіз-аут, крім нормування його допустимості, є захист майнових інтересів дрібних акціонерів [3, с.1-10]. Суть нововведення полягає в тому, щоб міноритарні акціонери могли одержати ринкову вартість своїх акцій і щоб ціна за акції була їм невідкладно сплачена.

Не викликає сумніву, що метою примусового викупу акцій є забезпечення справного функціонування акціонерного товариства. Крім того, в теорії вказується, що основними мотивами введення до польського законодавства регуляції сквіз-аут були захист мажоритарних акціонерів перед зловживанням права меншості, зниження витрат на функціонування товариства у зв'язку з наявністю в товаристві дрібних акціонерів, збільшення привабливості товариства для стратегічних інвесторів [2, с.9].

2. Спосіб врегулювання примусового викупу акцій у польському КТТ. Інститут примусового викупу акцій врегульований положеннями у ст. 418 КТТ. Беручи до уваги відносно короткий період чинності КТТ, регуляція цього ж інституту була вже новелізована, який на сьогодні є предметом

багатьох правничих напрацювань, а також був предметом рішення Конституційного Суду Польщі [5].

Процедура викупу акцій у КТТ не стосується публічних акціонерних товариств, а також тих випадків, про які йде мова у польському Законі про комерціалізацію та приватизацію. Слід звернути увагу на те, що ст. 5 цього ж Закону виключає застосування ст. 418 КТТ щодо акцій Державної скарбниці Польщі, щодо яких застосовується Закон про комерціалізацію та приватизацію.

Правове регулювання за законодавством Польщі передбачає у ст. 418 § 1 КТТ, що інститут сквіз-аут знаходить застосування тоді, коли мажоритарні акціонери є власниками не менш як 95 відсотків акцій у статутному капіталі акціонерного товариства та цих акціонерів є не більш, ніж 5. При цьому кожен з цих акціонерів мусить окремо бути власником не менш, як 5 відсотків акцій у статутному капіталі акціонерного товариства. Крім того, акціонери, акції яких мають бути викуплені, повинні репрезентувати не більше, як 5 відсотків статутного капіталу. Згідно ч. 2 ст. 418 § 1 КТТ щодо викупу акцій необхідно приймати рішення більшістю 95 % голосів, відданих акціонерами на загальних зборах акціонерів, якщо статут товариства не передбачає більш суворих вимог. Слід зазначити, що зміст рішення про викуп акцій повинен вказувати як всі акції, що підлягають викупу, так і акціонерів, які будуть їх викупувати [2, с.10-11].

Доцільно також звернути увагу на те, що ст. 418 КТТ не регулює вичерпно інститут примусового викупу акцій дрібних акціонерів. З одного боку, польський законодавець застосував техніку самостійної регуляції щодо визначених питань примусового викупу акцій, а з другого боку, використав техніку відсилочних норм, зокрема до ст. 416 § 2 і 3. Ці положення стосуються питання щодо прийняття рішень загальними зборами у справах зміни істотних умов діяльності акціонерного товариства. Перш за все, про безпосереднє застосування ст. 416 КТТ зазначається в ч. 3 ст. 418 § 1 КТТ.

Самостійна регуляція інституту сквіз-аут у рамках положень ст. 418 КТТ охоплює лише суб'єктивні та об'єктивні передумови цього викупу (речення 1 цього положення) та передумови і спосіб прийняття рішення про примусовий викуп (речення 2 та 3 цього положення). Натомість ті положення, до яких відсилає норма, регулюють питання процедури визначення ціни викупу, перевірки способу визначення ціни, оголошення ціни і способу викупу через посередництво товариства органом управління [5]. Слід зазначити, що всі положення, до яких здійснюється посилення, стосуються відповідно сквіз-аута [Жаба М., уривок з наукової статті, С. 49 – 51].

3. Сліпенчук Н.А. Виключення учасника з товариства в судовому порядку: європейський досвід. Міжнародний журнал «Право і суспільство»: за ред. д-ра юрид. наук, проф. Васильєвої В. А. Випуск 1. Івано-Франківськ: Фоліант, 2015. С. 180 – 187.

Ключові слова: виключення учасника з товариства, рішення загальних зборів, рішення суду, європейський досвід.

Відповідно до ч. 1 ст. 64 Закону України «Про господарські товариства» учасника товариства з обмеженою відповідальністю, який систематично не виконує або неналежним чином виконує обов'язки, або перешкоджає своїми діями досягненню цілей товариства, може бути виключено з товариства на основі рішення, за яке проголосували учасники, що володіють у сукупності більш як 50 відсотками загальної кількості голосів учасників товариства [1].

Як вбачається з вищенаведеного, підстави виключення учасника визначаються в законі, по-перше, у найзагальнішому вигляді, по-друге, без конкретних прив'язок до чітких і однозначних критеріїв і, по-третє, з використанням оціночних понять, розуміння яких вимагає додаткового тлумачення.

Однак найбільше запитань викликає передбачений ч. 1 ст. 64 Закону України «Про господарські товариства» порядок позбавлення учасника відповідного корпоративного статусу. Основним проблемним питанням в існуючій процедурі є наявність кворуму для проведення загальних зборів. Так, часто трапляються ситуації, коли, наприклад, добросовісні учасники, які в сукупності володіють менше 60% голосів, позбавлені можливості самостійно на загальних зборах вирішити питання про виключення недобросовісного учасника з товариства в передбаченому законом і статутом порядку, оскільки ці збори є неправомочними через відсутність кворуму. З іншого боку, учасник, який має частку в розмірі не менше 40% статутного капіталу, і знає, що на порядок денний внесене питання про його виключення з товариства, може перешкодити виключенню шляхом неявки на збори, які без його участі є неповноважними. Одночасно паралізується прийняття й інших рішень, що мали розглядатися на зборах. В одній зі справ Вищий господарський суд України (далі – ВГСУ) правильно звернув увагу, що визначення правомочності зборів учасників (наявність чи відсутність кворуму) передувє розгляду та вирішенню зборами питань порядку денного та процедурі голосування по цих питаннях. Ст. 64 Закону України «Про господарські товариства» лише регулює особливості голосування по питанню про виключення учасника з товариства і не звільняє товариство та

його учасників від неухильного дотримання вимог статті щодо обов'язковості кворуму у більш ніж 60% голосів [2].

Незважаючи на вищевказане, у Рекомендаціях ВГСУ «Про практику застосування законодавства у розгляді справ, що виникають з корпоративних відносин» від 28. 12. 2007 № 04–5/14 (п. 3.10) та Постанові Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами корпоративних спорів» від 24. 10. 2008 р. №13 (п. 29) вказано, що прийняття рішення про виключення учасника з господарського товариства законом віднесено до компетенції учасників цих товариств, а не господарського суду [3; 4]. Однак у постанові ВГСУ від 29. 05. 2007 № 2-802/2006 знаходимо й іншу позицію суду, відповідно до якої обов'язковою умовою підвідомчості вимоги про виключення учасника з товариства суду є неможливість вирішення цього питання зборами учасників товариства через блокування таким учасником роботи зборів [5].

Наслідком такої неоднозначної судової практики розгляду юридичних спорів щодо виключення недобросовісного учасника стало порушення суб'єктом права на конституційне звернення перед Конституційним судом України наступного питання: чи слід вважати норму закону в ч. 1 ст. 64 «Про господарські товариства» імперативною і такою, що дає можливість виключити учасника, який систематично не виконує або неналежним чином виконує обов'язки, лише на основі рішення загальних зборів учасників товариства, чи є дана норма все-таки диспозитивною, а тому дає право іншим учасникам реалізувати право на виключення недобросовісного учасника шляхом звернення з відповідною вимогою до суду у разі систематичної його неучасті в загальних зборах учасників товариства, що унеможливорює проведення повноважних зборів та вирішення питання про його виключення.

Суддя Конституційного суду України Д. Д. Лилак, висловлюючи окрему думку щодо рішення від 5 лютого 2013 року № 1-рп/2013 в цій частині, вказав, що виключення учасника з товариства не слід вважати виключно внутрішньокорпоративною компетенцією, адже за таких обставин суд не може розглядати питання про правомірність рішення загальних зборів учасників щодо виключення (або невиключення) недобросовісного учасника. Для вирішення такого спору по суті суду доводиться фактично «перепроверити» ті самі підстави, на яких ґрунтувалося рішення загальних зборів учасників товариства. Як констатував суддя, «урізання» конституційної юрисдикції судів відбулося не шляхом внесення змін до Основного Закону України і навіть не в законодавчому порядку, а внаслідок прийняття президією ВГСУ рекомендацій «Про практику застосування законодавства у розгляді справ, що виникають з корпоративних відносин» від

28. 12. 2007 № 04–5/14 та Пленумом Верховного Суду України Постанови «Про практику розгляду судами корпоративних спорів» від 24. 10. 2008 р. №13, які не мають нормативного значення, а носять рекомендаційний характер [6]. Одночасно, якщо звернутися до позитивного досвіду деяких європейських країн, то можемо спостерігати сприйняття ними вже впродовж тривалого часу саме судового порядку виключення учасника як найбільш дієвого [Сліпенчук Н. А., уривок з наукової статті, С. 180 – 182].

4. Корпоративне право Польщі та України: монографія / Васильєва В. А., Гербет Анджей, Ковалишин О. Р.; за заг. ред. проф. В. А. Васильєвої. Івано-Франківськ, 2016. 377 с.

Ключові слова: *акція, права акціонера, обов'язки акціонера.*

Поняття «акція», яке існує у сфері корпоративної структури і у відношенні участі в акціонерному товаристві, виступає у правовій мові та у мові юристів у трьох пов'язаних між собою значеннєвих контекстах:

1) як *частина статутного капіталу*, тобто відносно стабільний власний фонд товариства, розмір якого вказується у польських злотих, та який розділений на акції з рівною номінальною вартістю, не нижчою від 1 польського гроша (див. ст. 302 КТТ);

2) як *право на участь* (*prawo udziałowe*), тобто цивільне майнове право, яке має облігаційно-організаційний характер (тобто, його змістом є зобов'язання по відношенню до товариства) та є сукупністю прав наданих акціонеру (див. ст. 337 КТТ);

3) та як *найовий цінний папір* (*udziałowy papier wartościowy*), який інкорпорує наведене вище право на участь таким чином, що здійснення цього ж права є неможливим без отримання формальної легітимації, яка, як правило, пов'язана з володінням документом (ст. 328, 331, 334 КТТ).

Акції можна поділити за різними критеріями:

□ беручи до уваги *форму цінного паперу*: документарні акції (*akcje nie zdematerializowane*) та бездокументарні акції (*akcje zdematerializowane*) (акції, у вигляді інформаційного запису в електронному обліку);

□ з огляду на *спосіб вказівки уповноваженого*: іменні акції (*akcje imienne*) – які надають права визначеній у документі акції особі, яка записується у реєстрі акціонерів товариства, що ведеться правлінням АТ, та акції *на пред'явника* (§ 1 ст. 334 КТТ);

□ з огляду на *вид вкладів* внесених для сплати акцій: *грошові* (т. зв. готівкові) акції (*akcje pieniężne*) та *апортові* акції (*akcje aportowe*) (§ 1 і 2 ст. 336 КТТ);

□ з огляду на джерело обмежень щодо відчуження акцій: вільно відчужувані акції (пол. *akcje swobodnie zbywalne*) (ст. 337 § 1 КТТ) та акції, обіг яких обмежений за законодавством (ст. 336 § 1, ст. 356 § 2 КТТ), за положеннями статуту (вінкульовані акції (*akcje winkulowane*); ст. 337 § 2–4 КТТ), або за угодою між акціонерами (синдиковані акції (*akcje zasyndykowane*); ст. 338 КТТ);

□ з огляду на зміст та обсяг наданих акціонерам прав: прості акції (*akcje zwykłe* та привілейовані акції (*akcje uprzywilejowane*) (ст. 351–353 КТТ).

Розрізняються також спеціальні категорії акцій:

□ акції, з якими пов'язана вимога виконання негрошових зобов'язань, які повторюються (ст. 356 КТТ)²⁰⁰,

□ безголосі акції (*akcje nieme*), які позбавлені права на голосування (§ 3 і 4 ст. 353 КТТ),

□ т. зв. золоті акції, тобто з якими пов'язане право накладати вето (право на заперечення)²⁰¹ щодо деяких рішень правління або загальних зборів акціонерів.

В акціонерному товаристві можуть видаватися також інші, крім акцій, документи, які надають право на участь в АТ, його прибутку або ліквідаційному залишку. Як зміст наданих ними прав, так і їх правовий характер – є різними (та в окремих випадках навіть дискусійними). До таких документів належать:

- *іменні тимчасові свідоцтва* (*świadcetwo tymczasowe*) – які видаються як доказ часткової оплати акцій на пред'явника та становлять субститут таких акцій (§ 1 ст. 335 КТТ);

- *депозитні свідоцтва* (*świadcetwa depozytowe*) – видаються на підтвердження запису на рахунках цінних паперів акціонера визначеної кількості бездокументарних акцій, які знаходяться в масовому обороті, для виконання прав у товаристві, крім права на участь у загальних зборах акціонерів та права на одержання прибутку (ст. 9 Закону Польщі «Про обіг фінансових інструментів»);

- *засновницькі свідоцтва* (*świadcetwa założycielskie*) – які видаються не більш ніж на 10-річний строк для винагородження за послуги, які були надані при заснуванні товариства; та надають учасникам право на участь у розподілі прибутку у межах передбачених статутом, після відрахування на користь акціонерів мінімальних дивідендів (ст. 355 КТТ);

- *свідоцтво користування* (*świadcetwa użytkowe*) – які видаються замість погашених акцій та власники яких беруть участь у розподілі прибутку та ліквідаційного залишку, який залишився після покриття номінальної вартості акцій (ст. 361 КТТ).

В акціонерному товаристві, як і в інших торгівельних товариствах, перелік прав та обов'язків акціонера можна систематизувати за різними критеріями. Зазвичай вони систематизуються на права та обов'язки: *загальні* (*powszechnie*) – які належать усім акціонерам в однаковій мірі та *спеціальні* (*szczególne*) – які надають останнім повноваження відмінні змістовно, або в більшому обсязі, *індивідуальні* – які виконуються кожним акціонером окремо та *колективні* – виконання яких залежить від представлення конкретної частини статутного капіталу. Однак, як з теоретичної, так і практичної точки зору основне значення має класифікація за правами та обов'язками, які мають *облігаційний* (*чисто майновий*) характер, виконання яких пов'язане з майновим приростом між товариством та акціонером, та *організаційні* (*корпоративні*), виконання яких не пов'язується з таким наслідком.

Основними організаційними правами акціонерів АТ є: право голосу (ст. 411 КТТ), право участі в загальних зборах акціонерів (ст. 406 і далі КТТ), право на інформацію (ст. 428 КТТ). Крім того, до цієї групи прав враховуються також *колективні права*, виконання яких залежить від представлення конкретної частини статутного капіталу, як правило, 5 відсотків: право вимагати скликання загальних зборів акціонерів та включення поодиноких питань у їх порядок денний (§1 ст. 400 КТТ), право на скликання загальних зборів акціонерів на підставі повноваження реєстрового суду (ст. 401 КТТ), право вимагати обрання членів наглядової ради шляхом голосування окремими групами (поріг для ініціювання становить 20 відсотків статутного капіталу; § 3 ст. 385 КТТ). До того ж тут знаходяться процесуально-правові положення як наприклад: право вимагати скасування рішення акціонерів або ствердження недійсності рішення (ст. 422 та 425 КТТ) та право вимагати відшкодування заподіяної товариству шкоди (т. зв. *actio pro socio*; §1 ст. 486 КТТ).

Натомість до основних суто майнових прав акціонерів належать: право на дивіденди (*prawo do zysku*), яке здійснюється у разі наявності прибутку у фінансовому звіті та його призначення до розподілу на підставі рішення загальних зборів акціонерів, пропорційно до числа акцій, які належать акціонерам (ст. 347 і 348 КТТ); право на придбання акцій, яке протидіє «розмиванню» капіталу, тобто право переважного придбання акцій нового випуску, пропорційно до числа акцій, які належать акціонеру (§ 1 ст. 433 КТТ), право на винагородження за негрошові внески акціонерів, які повторюються (§ 4 ст. 356 КТТ), право на виплату еквіваленту акції, у випадку погашення акції (речення 3 § 2 ст. 359 КТТ) та право на участь у ліквідаційному надлишку у випадку припинення товариства (ст. 474 КТТ).

Основним обов'язком учасника, який має суто майновий характер та єдиним який прямо випливає з закону, є обов'язок внести вклад (ст. 3 та 309 КТТ). Крім того, статут товариства може покладати на поодиноких акціонерів обов'язок здійснювати негрошові плати на користь товариства (§ 1 ст. 356 КТТ). Згідно з домінуючою думкою у польській доктрині акціонери обтяжені обов'язком лояльності²⁰². Зміст цього ж обов'язку та коло суб'єктів, перед якими акціонер зобов'язаний (чи лише товариство чи також учасники), є спірними [*Корпоративне право Польщі та України, уривок з монографії, С. 110 – 113*].

5. Корпоративне право України: проблеми теорії та практики: монографія / Васильєва В. А., Зеліско А. В., Луць В. В., Саракун І. Б., Сішук Л. В. [та ін.]; за заг. ред. проф. В. А. Васильєвої. Івано-Франківськ, 2017. 612 с.

Ключові слова: здійснення корпоративних права, майнові права, немайнові права.

Будь-який напрям у науці може формувати свої теорії, спираючись на загальні закономірності правового регулювання та використовуючи при цьому основні поняття правової науки.

Здійснення суб'єктивних прав є складовою загальної проблеми реалізації норм права. Загальновизнаним у теорії права є те, що норми за характером передбачуваних ними правил поведінки поділяються на зобов'язуючі, які зобов'язують суб'єктів здійснити дії, що передбачені в нормі; забороняючі – приписують утримуватися від дій, які містяться в нормі права; уповноважуючі – дозволяють здійснити дії, які складають зміст даної норми.

Слід відзначити, що сама реалізація права в літературі розуміється не завжди однаково. Так, в одних випадках говорять про реалізацію права як про певний, суворо обумовлений процес здійснення правових приписів, як втілення цих приписів у поведінці людей. Досить типовим при цьому є визначення, відповідно до якого реалізація права виступає як така поведінка суб'єктів права, в якій втілюються приписи правових норм (правомірна поведінка), практична діяльність людей по здійсненню прав і виконанню юридичних обов'язків. Іншими словами, реалізація права розглядається як втілення у діях людей тих вимог, які в загальній формі виражені в нормах права, як конкретний прояв процесу правового регулювання. Це найбільш усталене і поширене уявлення про реалізацію права.

В інших випадках реалізація права розглядається не тільки як процес або зовнішній вияв процесу правового регулювання, але й як його кінцевий результат. У даному аспекті реалізація права визначається як досягнення повної відповідності між вимогами норм здійснити відповідні вчинки або утриматися від їх здійснення і сумою фактично вчинених дій.

Здійснення корпоративного права не може відбуватися поза правовідносинам, адже прав без обов'язків не існує, «інша справа, що конкретні виконавці даних обов'язків не завжди точно наперед визначені».

С. С. Алексєєв визначає суб'єктивне право учасника правовідносин як забезпечену юридичними обов'язками інших осіб міру дозволеної поведінки, що належить уповноваженій особі для задоволення її інтересів. За визначенням О. С. Іоффе, суб'єктивне цивільне право – це забезпечена цивільним законом міра дозволеної уповноваженій особі поведінки та можливість вимагати певної поведінки від зобов'язаної особи.

Традиційно цивільне (суб'єктивне) право характеризується через так звану «тріаду» можливостей. Відповідно до цієї характеристики володіння суб'єктивним правом означає для уповноваженої особи:

- 1) можливість поводитися певним чином;
- 2) можливість вимагати певної поведінки від інших суб'єктів цивільних відносин;
- 3) можливість звернутися в необхідних випадках до суду й інших органів, які мають юрисдикцію в цивільних справах, за захистом порушеного цивільного права³⁷². Стаття 12 ЦК України встановлює головні засади здійснення цивільних прав, під якими мається на увазі можлива поведінка уповноваженої особи, якій відповідає міра належної поведінки зобов'язаної особи.

Принциповим положенням ст. 12 ЦК України є те, що особа здійснює своє цивільне право вільно, на власний розсуд. Це означає, що особа може на власний розсуд як здійснювати суб'єктивне право, так і використовувати його частково або не використовувати взагалі. Під здійсненням корпоративного права потрібно розуміти реалізацію тих можливостей, які передбачені змістом відповідного суб'єктивного права. Здійснення суб'єктивного права може відбуватися шляхом вчинення як фактичних, так і юридичних дій.

Деякі автори ототожнюють суб'єктивне право і його здійснення. Так, Ц. Я. Ямпольська стверджувала, що суб'єктивне право – це належне даній особі реально існуюче право, до реалізації якого можна приступити негайно чи яке уже знаходиться в стані реалізації.

Пропонуючи розрізняти такі поняття, як «зміст суб'єктивного права» і «зміст здійснення права», В. П. Грибанов під здійсненням суб'єктивного права розумів зміст реальних, конкретних дій, пов'язаних із перетворенням можливої поведінки уповноваженої особи на дійсність. А саме співвідношення між поведінкою, яка утворює зміст суб'єктивного права, і поведінкою, яка становить зміст здійснення права, він визначав як співвідношення між «можливістю і дійсністю», крім того, як «співвідношення об'єктивного і суб'єктивного» і, насамкінець, як співвідношення «загального і конкретного, як співвідношення загального типу поведінки і конкретних форм її прояву в умовах даного конкретного випадку». В результаті автор зробив висновок, з яким важко не погодитись: «Якщо зміст суб'єктивного цивільного права може бути охарактеризований як загальний тип можливої поведінки уповноваженої особи, санкціонований об'єктивним правом, то зміст процесу його здійснення зводиться до здійснення уповноваженою особою реальних, конкретних дій, в яких знаходять свій вираз як воля самої уповноваженої особи, так і специфічні особливості даного конкретного випадку»³⁷⁴. Таке співвідношення можна застосувати і до здійснення суб'єктивного корпоративного права [Корпоративне право України, уривок з монографії, С. 178 – 180].

6. Щербакова Н. В. Питання змісту корпоративного договору. Міжнародний журнал «Право і суспільство»: за ред. д-ра юрид. наук, проф. Васильєвої В. А. Випуск 8. Івано-Франківськ: Фоліант, 2018. С. 123 – 132.

Ключові слова: корпоративний договір, зміст договору, предмет договору, умови майнового характеру, умови організаційно-управлінського характеру, права та обов'язки, повноваження, відповідальність за невиконання корпоративного договору, компенсація.

Конструкція корпоративних договорів, як свідчить міжнародна практика, була запроваджена задля задоволення потреб розвитку засобів регулювання відносин між акціонерами (учасниками) господарських товариств. Саме корпоративний договір став дієвим інструментом в багатьох країнах, за допомогою якого стає можливим ефективно врегулювати особливості корпоративного управління в конкретному товаристві. Як відзначають дослідники, «використання договірної механізми у корпоративних відносинах дозволяє юридично забезпечити узгоджений їхніми учасниками баланс економічних інтересів, який у кожній конкретній ситуації є унікальним та, більше того, постійно змінюється» [1, с. 21].

В науковій літературі дослідженням питань корпоративних договорів, акціонерних угод, договорів про реалізацію прав учасників (засновників) товариства займалося чимало науковців, зокрема О. М. Вінник [2], Т. В. Грибкова [3], Д. В. Ломакін [4], Ю. О. Доронін [5], І. В. Спасибо-Фатєєва [6], І. С. Шиткіна [7], Т. Б. Штим [8] тощо. Однак чіткості в розумінні цього правового явища, правової природи як з поглядів науковців, так і з поглядів практиків виявити не вдається, що потребує подальшого доопрацювання. Запровадження в законодавство такого зручного механізму управління компанією як «корпоративний договір» дозволить покращити бізнес-клімат, сприятиме залученню іноземних інвестицій та закладатиме передумови для створення нових та ефективної діяльності існуючих підприємств. Саме на досягнення цих цілей і спрямовані сучасні реформи корпоративного права, які почали вже втілюватися цього року, зокрема мова йде про довгоочікуваний Закон України «Про товариства з обмеженою відповідальністю та додатковою відповідальністю» [9] (далі – Закон про ТОВ та ТДВ), який набрав чинності з 17 червня 2018 року. Завдяки останньому набула свого легального значення така правова конструкція як «корпоративний договір».

Безперечно, введення в законодавство корпоративного договору – це значний прорив в сфері корпоративного управління та врегулювання корпоративних відносин між учасниками господарських товариств.

Стаття 7 Закону про ТОВ та ТДВ, яка так і називається «Корпоративний договір», передбачає та закріплює наступне: (1) поняття корпоративний договір (ч.1 ст.7); (2) безвідплатність такого договору (ч.1 ст.7); (3) обов'язковість вчинення його в письмовій формі (ч.1 ст.7), з визначенням дати та строку дії договору (ч.2 ст.7); (4) зміст корпоративного договору (відповідні умови) (ч.3 ст.7); (5) конфіденційність корпоративного договору (ч.5 ст.7); (6) підстави нікчемності корпоративного договору (ч.1, ч.4, 6 ст.7).

Втім необхідно визнати, що при всіх перевагах врегулювання багатьох питань про корпоративний договір, які раніше не були передбачені в законодавстві, деякі недоліки мають місце, зокрема вважаємо за доцільним зупинитися на такому важливому питанні як зміст корпоративного договору, тобто на таких істотних умовах, на яких укладається відповідний договір.

Істотними умовами договору згідно абз. 2 ч. 1 ст. 638 ЦК України вважаються: умови про предмет договору, умови, що визначені законом як істотні або є необхідними для договорів даного виду, а також усі ті умови, щодо яких за заявою хоча б однієї із сторін має бути досягнуто згоди.

Істотні умови корпоративного договору можливо виокремити із:

(а) визначення, яке надається в ч. 1 ст. 7, де зазначено, що під корпоративним договором розуміється такий договір, за яким учасники товариства зобов'язуються реалізовувати свої права та повноваження певним чином або утримуватися від їх реалізації (що становитиме таку істотну умову як предмет договору), а також –

(б) ч.3 ст.7 Закону про ТОВ та ТДВ, де вказується, що корпоративний договір може передбачати умови або порядок визначення умов, на яких учасник має право або зобов'язаний купити або продати частку у статутному капіталі (її частину), а також визначати випадки, коли таке право або обов'язок виникає (що становитиме такі істотні умови, які необхідні для договорів даного виду, а також усі ті умови, щодо яких за заявою хоча б однієї із сторін має бути досягнуто згоди).

З приводу предмета корпоративного договору (акціонерної угоди, договору про здійснення прав учасників господарського товариства) в науковій літературі висловлюються різні думки [Щербакова Н. В., уривок з наукової статті, С. 123 – 124].

7. Уразова Г. О. Право на вихід з господарського товариства. Міжнародний журнал «Право і суспільство»: за ред. д-ра юрид. наук, проф. Васильєвої В. А. Випуск 3. Івано-Франківськ: Фоліант, 2016. С. 144 – 151.

Ключові слова: право на вихід, господарське товариство, обмеження право на вихід, обов'язковий викуп акцій, продаж частки, захист інтересів міноритарних акціонерів.

П. 3 ч. 1 ст. 116 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) передбачено право учасників господарського товариства вийти у встановленому порядку з товариства. Для його здійснення не вимагається згода інших учасників або самого господарського товариства. Існування на законодавчому рівні такого права викликає чимало дискусій серед вчених у зв'язку з тим, що його здійснення учасниками господарських товариств має не тільки позитивні, а й негативні аспекти, які на практиці обумовлюють численні судові спори.

У цивілістиці окремі питання права на вихід з господарського товариства аналізувалися такими вченими, як: Г. Є. Авілов [4], Е. О. Суханов [5], С. Ю.Філіппова [2], Р. С. Clark [7], Р. G. Mahoney [10], D. K. Moll [11], Muller K. J.[13] та ін. Деякі аспекти досі залишаються дискусійними, зокрема необхідність існування на законодавчому рівні права учасника на вільний вихід з господарського товариства, розширення або звуження законодавчо

передбаченого переліку підстав необхідних для здійснення обмеженого права на вихід з господарського товариства. Це зумовило написання цієї статті з метою розгляду права учасника (акціонера) на вихід з господарського товариства крізь призму вищезазначених питань з орієнтацією на законодавство та доктрину зарубіжних країн та, як наслідок, вирішення труднощів, що виникають у правозастосовній діяльності.

У законодавстві України, залежно від підстав, необхідних для реалізації такого права, є два види виходу учасника з товариства: а) вільний та б) обмежений.

Право учасника на вільний вихід з господарського товариства характеризується тим, що: а) підстави виходу учасника з товариства не мають правового значення; б) воно нічим не обмежене (окрім обов'язку завчасно повідомити товариство про свій вихід). Верховний Суд України у п. 28 ПП ВСУ «Про практику розгляду судами корпоративних спорів» вказав на те, що положення установчих документів, які обмежують чи забороняють право на вихід учасника з товариства, є незаконними [1]; в) учасник може здійснити його у будь-який час за власним бажанням або ніколи не скористатися ним. Право на вільний вихід мають учасники повного товариства, яке було створене на невизначений строк (ч. 1 ст. 126 ЦК України), повні учасники командитного товариства (ч. 1 ст. 135 ЦК України), учасники товариства з обмеженою відповідальністю (ч. 1 ст. 148 ЦК України).

Серед науковців не припиняється дискусія щодо необхідності існування законодавчо необмеженого права на вихід учасника з господарського товариства. Одні вважають, що в разі скасування чи обмеження права виходу у формально оборотоздатним об'єктом цивільних прав, вільно на ринку не обертається і тому учасник може не мати реальних можливостей припинити свою участь в товаристві за допомогою її продажу, тоді як право на вихід є своєрідним механізмом захисту прав міноритарних учасників від прийняття свідомо не вигідних для них рішень мажоритарними учасниками [2, с. 162 – 163]. Інші наголошують на тому, що таке право може призвести до: а) ліквідації або навіть банкрутства товариства, оскільки воно у будь-який час може позбутися всіх своїх активів та б) порушення прав кредиторів [3, с. 91 – 92; 4, с. 192]. Є. О. Суханов зауважує, що практика свідчить про невдалість законодавчого рішення в частині надання необмеженого права виходу; також автор звертає увагу на те, що можливість вільного виходу учасника з товариства не передбачена ні континентальними порядками (зокрема, у німецькому праві це можливо лише за наявності поважних причин), ні модельним законом СНД [5, с. 47].

Погоджуючись з останньою точкою зору, необхідно зазначити, що право на вільний вихід з товариства може негативно впливати на його економічне становище, оскільки дозволяє учаснику одержати вартість частини майна, пропорційну його частці в статутному капіталі товариства, за рахунок товариства, а не через відчуження частки. Вважаємо, що переважним способом виходу з товариства має бути продаж частки іншим учасникам або третім особам. У випадку неможливості відчуження частки з різних обставин (наприклад, якщо статутом заборонено відчужувати частку на користь третьої особи, а інші учасники відмовилися від її придбання, або вимагається згода на відчуження третій особі, а така згода відсутня, або у разі неліквідності частки та ін.) учасник може здійснити своє право на вихід з товариства через вимогу викупу частки товариством. Щодо існування права на вільний вихід, то це питання має вирішуватися учасниками (засновниками) товариства в його установчих документах.

Право на обмежений вихід учасника з господарського товариства може бути реалізоване тільки за наявності певних підстав і з дотриманням встановленої процедури. Так, учасники повного товариства, що засноване на певний строк, можуть здійснити своє право на вихід з нього лише за наявності поважних причин (абз. 2 ч. 1 ст. 126 ЦК України).

Останні законодавством не передбачені, тому мають бути визначені в засновницькому договорі. Вкладники командитного товариства – після закінчення фінансового року (п. 6 ч. 2 ст. 137 ЦК України) [Уразова Г. О., уривок з наукової статті, С. 144 – 145].

8. Харитонов Є. О., Харитонova О. І. Концептуальне підґрунтя корпоративного права ЄС. Міжнародний журнал «Право і суспільство»: за ред. д-ра юрид. наук, проф. Васильєвої В. А. Випуск 3. Івано-Франківськ: Фоліант, 2016. С. 171 – 183.

Ключові слова: корпоративне право, суб'єкти корпоративного права, юридичні особи, джерела корпоративного права ЄС.

Правова адаптація України до умов внутрішнього ринку ЄС, передбачена Угодою про асоціацію, зумовлює необхідність врахування концептуального підґрунтя, на якому формувалося корпоративне право ЄС, аби затим мати основу для встановлення сумісності засад останнього та вітчизняного бачення особливостей регулювання корпоративних відносин.

Між тим, у вітчизняному правознавстві фактично відсутні комплексні дослідження джерел корпоративного права (зазвичай, розглядалися юридичні особи за римським правом [1, с. 347; 2, с. 38], історія виникнення юридичних

осіб в окремих правових системах [3, с. 93 – 94,105], формування теорій юридичної особи [4, с.117 – 130] тощо).

Зазначене зумовлює доцільність звернення до відповідної проблематики з метою встановити методологічне підґрунтя формування концепту європейського корпоративного права, його витoki, тобто, ті джерела, що зумовило сутність та зміст сучасного корпоративного право ЄС.

Вперше чітко ідея з приводу того, що, крім фізичних осіб, суб'єктами права можуть бути також організації, була виражена у римському праві, де було помічено, що в деяких випадках носіями прав і обов'язків можуть бути не тільки фізичні особи, а й їхні об'єднання, корпорації тощо. Згодом фізичним особам почали протиставляти осіб юридичних, як ще один тип суб'єктів права. Вже в Законах XII таблиць згадувалися різного роду корпорації, колегії релігійного характеру, що мали змогу бути власниками певного майна. Римські правознавці звертали увагу на те, що іноді майно належить не окремим громадянам, а їхнім об'єднанням. Марціан зазначав: «Належать сукупності, а не окремим особам, наприклад, театри, що знаходяться у муніципії, а також стадіони» (Д. 1.8.6.1). Інший юрист Алфен розмірковував наступним чином: коли в легіоні з перебігом часу повністю оновлюється склад воїнів, то легіон все ж таки залишається тим самим. Це стосується і корабля: попри те, що внаслідок ремонтів, всі його частини поступово можуть бути повністю замінені, він залишається тим самим кораблем.

Ульпіан сформулював низку важливих положень: «Стосовно декуріонів чи інших сукупностей не має значення, чи всі залишаються, чи залишається частина, чи весь склад перемінився. Навіть якщо ця сукупність звелась до однієї людини, то переважно визнається, що можна пред'явити вимоги до неї в суді і вона може заявляти вимоги в суд, бо право всіх зосередилось в одному і залишається ім'я сукупності. Якщо є борг на користь сукупності, то це не є боргом окремій людині» (Д. 3.4.1-2).

Хоча деякі з характеристик цієї правової категорії виглядали ще непевними, однак головна ідея цього інституту: визнання правоздатності за організацією, відокремленої від правоздатності фізичних осіб, котрі входять до її складу, була визначена достатньо чітко. Головні засади Римського права у галузі юридичного впорядкування корпоративних відносин, спочатку розроблені стосовно муніципій, і пізніше поширені на приватні корпорації, виглядали наступним чином. Для того, щоб об'єднання-корпорація могла вважатися створеною, необхідна була наявність у ній не менш трьох членів - *tres faciunt collegium*. У найдавнішу епоху не передбачалося ніяких попередніх умов для організації об'єднань громадян, але цілі їхнього

створення мають не шкодити «публічним справам». Пізніше об'єднання могли створюватися «тільки з дозволу закону, чи сенатус-консульта, чи постанови принцепса». У такий спосіб сформувався дозвільний порядок утворення корпорацій. (Утім, дозвіл міг бути наданий і в загальній формі спільним дозволом на діяльність тих чи інших організацій з відповідними завданнями і правами). Корпорація могла мати свій особливий статут (але могла і не мати). Необхідними були наявність майна корпорації, каси (чи скарбниці) і довіреної особи, що діє від імені корпорації. Вищим органом вважалися загальні збори всіх членів об'єднання, на якому рішення приймалися простою більшістю голосів. Корпорація-об'єднання являла собою абстрактну спільність: вона зберігала свою якість, незалежно від змін у персональному складі її членів. Корпорація мала майно, окреме від майна її членів, а останні не могли мати жодних претензій на це майно.

Разом із тим, корпорація не відповідала за зобов'язання чи за правопорушення своїх членів. Відповідальність наставала тільки в тому випадку, якщо корпорація збагатилася в результаті неправомірних дій визнаного винним свого члена і тільки в межах розміру цього незаконного збагачення. Корпорація не мала власної правоздатності. Від її імені діяв представник (actor), який мав право пред'являти позови, вчиняти угоди тощо. При цьому його права були ідентичні правам приватної особи. Припинялася корпорація: 1) коли членів у ній стає меншою трьох; 2) заборотою її діяльності органами державної влади або судом; 3) закінченням строку або досягненням цілей, що передбачалися при утворенні корпорації; 4) за рішенням її членів [Харитонов Є. О., уривок з наукової статті, С. 171 – 173].

9. Бесяневич О. А. Про договір купівлі-продажу частки в статутному капіталі товариства з обмеженою відповідальністю та його розірвання. Корпоративне право України та європейських країн: питання теорії та практики: Збірник наукових праць за матеріалами XV Міжнародної науково-практичної конференції. НДІ приватного права і підприємництва ім. академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України; за ред. д-ра юрид. наук, акад. НАПрН України В. В. Луця. Івано-Франківськ, 2017. С. 23 – 27.

Ключові слова: договір купівлі-продажу, право власності на частку, об'єкти цивільного обороту.

Стаття 177 Цивільного кодексу України (далі – ЦК) визначає, що об'єктами цивільних прав є речі, у тому числі гроші та цінні папери, інше

майно, майнові права, результати робіт, послуги, результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформація, а також інші матеріальні і нематеріальні блага. Як звертається увага в цивілістичній літературі, для всіх об'єктів цивільних прав, за винятком особистих немайнових благ, що утворюють особливу групу об'єктів, характерною ознакою є можливість їх грошової оцінки, тобто можливість мати економічну форму товару та оборотоздатність; наявність таких ознак дозволяє об'єктам цивільних прав виступати об'єктом цивільно-правового договору [1, с. 77]. Можливість частки в статутному капіталі товариства мати економічну форму товару та бути оборотоздатною визначена законодавчо [обмежений друкований простір не дозволяє проаналізувати коректність використання терміну «частка»]. Пунктом 4 ч. 1 ст. 116 ЦК передбачено право учасника господарського товариства здійснити відчуження належної йому частки у статутному (складеному) капіталі товариства. Порядок відчуження частки у статутному капіталі залежить від виду господарського товариства.

Відповідно до пункту «д» ч. 1 ст. 10 Закону «Про господарські товариства» учасники товариства мають право: здійснити відчуження часток у статутному (складеному) капіталі товариства, цінних паперів, що засвідчують участь у товаристві, в порядку, встановленому законом (надалі нас цікавитиме товариство з обмеженою відповідальністю як одна з найбільш поширених в Україні, поряд із акціонерними товариствами, організаційно-правова форма здійснення підприємницької діяльності).

Попри зовнішню, скоріше суто термінологічну ідентичність, договір купівлі-продажу, а саме такий термін усталився в бізнес-практиці та повсякденному професійному слововжитку, частки в статутному капіталі ТОВ має особливості порівняно із договором купівлі-продажу легальна конструкція якого закріплена в ст. 655 ЦК і розрахована на оборот майна (товару) в його традиційній цивілістичній інтерпретації [мета цього дослідження не передбачає характеристику права на частку в статутному капіталі товариства як майна в розумінні ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод]. Втім загальні положення ЦК про купівлю-продаж (наприклад, щодо передачі товару, його кількості, якості, асортименту та інші, що стосуються предметів матеріального світу), не можуть за аналогією застосовуватися до договору купівлі-продажу частки. Особливості останнього зумовлені природою права на частку в статутному капіталі, і виявляються, зокрема, у підставах та наслідках розірвання договору купівлі-продажу частки.

Корпорацією [якою є і ТОВ, - О.Б.] вважається така юридична особа, що заснована на засадах участі (членства), статутний капітал якої поділений на

частки, що належать певним учасникам, які у відповідності з ними управляють цією юридичною особою. Ознака участі (членства) становить серцевину корпоративного ладу і є визначальною [2, с. 93]. З легального визначення ТОВ як товариства, що має статутний капітал, розділений на частки, розмір яких визначається установчими документами (ст. 140 ЦК, ст. 50 Закону про ГТ) та зазначених вище норм випливає, що частка (в точному сенсі) є складовою цілого, що належить самому товариству як власнику, учасники ж товариства власниками його майна не є. Право засновника на частку в капіталі товариства, про яке йдеться в законі, зумовлюється, на наш погляд, не уявною (номінальною), а фактичною (такою, що відбулася) майновою участю в капіталі товариства. Наявність у особи права на частку у визначеному статутними документами розмірі дає можливість «кількісного виміру» корпоративних прав, перехід яких відбудеться від однієї особи до іншої на підставі відповідного юридичного факту/фактичного складу. Для прикладу, не вдаючись до відомої дискусії щодо визначення моменту переходу права власності на частку, останнім може бути договір та державна реєстрація нової редакції статуту товариства, в який зафіксовано зміну суб'єктного складу учасників, або договір та нотаріальне посвідчення договору (але примітно, що в цій дискусії не обговорюється питання оплати переданої за договором частки). Те, що частка слугує кількісним показником участі в товаристві сформульовано, наприклад, в п. 8 інформаційного листа ВГСУ від 07.04.2008 р. № 01-8/211 «Про деякі питання практики застосування норм Цивільного та Господарського кодексів України»: з належністю учаснику господарського товариства частки у статутному капіталі закон пов'язує певний обсяг прав учасника, який залежить від питомої ваги цієї частки у статутному капіталі [Беляневич О. А., уривок з наукової доповіді, С. 23 – 24].

10. Зданіковський П. Вихід учасника з ТОВ у праві Польщі на тлі права України. Корпоративне право України та європейських країн: питання теорії та практики: Збірник наукових праць за матеріалами XV Міжнародної науково-практичної конференції. НДІ приватного права і підприємництва ім. академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України; за ред. д-ра юрид. наук, акад. НАПрН України В. В. Луця. Івано-Франківськ, 2017. С. 90 – 93.

Ключові слова: право на вихід, добросовісність учасників, обов'язок лояльності.

Сьогодні у світі відбуваються унікальні процеси у сфері правового регулювання діяльності підприємницьких юридичних осіб приватного права. Йдеться про те, що інтеграція національного законодавства окремих держав у відповідності до вимог міжнародної спільноти віднайшла своє відображення на значно глобальнішому рівні – на рівні усталених у світі правових систем. Вказане зумовлює важливість для нашої доктрини та практики існуючих у зарубіжних державах тенденцій щодо регулювання правових аспектів діяльності підприємницьких юридичних осіб приватного права.

Однозначно, що охопити абсолютно усі питання подальших кроків у трансформації регулювання вказаних юридичних осіб неможливо, однак є можливість виокремити найбільш загальні із них. Серед означених тенденцій, в першу чергу, звертають на себе увагу процеси взаємного наближення підходів щодо регулювання статусу господарських товариств, які є об'єднаннями осіб та об'єднаннями капіталів.

Наявність наведеної вище тенденції подальшого розвитку системи господарських товариств доводить практика європейських держав. Наприклад, за результатами дослідження О. Р. Ковалишина, в Австрійській Республіці набувають популярності так звані командитні товариства із компанією на правах комплементарного учасника (учасника із повною відповідальністю) [1, с. 102]. Здобуває така форма підприємництва популярність і у Польщі [2, с.77]. Тенденцію до гібридизації товариств відображає і наявність у тій же ж Польщі командитно-акціонерних товариств (положення глави IV Титулу II Кодексу Торгівельних Товариств) [3, с.83].

Традиційно, незважаючи на умовність такого розподілу у вітчизняній доктрині, товариства – об'єднання капіталів або об'єднання осіб визначаються як такі, в яких домінують або майнові або особисті елементи, що проявляються на особливостях правового статусу їх учасників. У той же час, враховуючи наведені процеси, маємо змогу констатувати, що критерій залежності товариства від особи учасника (товариства осіб) чи відсутності означеної залежності (товариства капіталів) зазнає зміщення акцентів із належного рівня забезпечення реалізації прав учасниками на належну реалізацію ними своїх обов'язків (що проявляється в обов'язку добросовісності учасників щодо інтересів юридичної особи, у можливості укладення учасниками договору щодо реалізації корпоративних прав). Таким чином, учасник повинен діяти не лише у своїх індивідуальних інтересах, але й у інтересах юридичної особи, до складу якої він входить – принцип добросовісності учасників (засновників) по відношенню до юридичної особи.

Варто відзначити те, що зарубіжна практика свідчить про ефективне та апробоване використання таких механізмів в корпоративних юридичних

особах. У законодавстві більшості держав обов'язок учасників здійснювати свої корпоративні права та обов'язки добросовісно по відношенню до товариства іменується обов'язком лояльності. Водночас, виходячи із термінологічного тлумачення цього поняття (у перекладі із французької означає «вірний»), вважаємо, що поняття добросовісності у межах вітчизняної правової системи у більшій мірі відповідає змісту досліджуваних нами проблем здійснення учасниками корпоративних прав відповідно до інтересів юридичної особи. Особливої уваги потребує той факт, що ці обов'язки встановлюються не лише для особових товариств, але й для учасників товариств, що є об'єднаннями капіталів. Наприклад, згідно із §48 Закону Австрійської Республіки «Про акціонерні товариства» [4] акціонери зобов'язані сплачувати внески до акціонерного капіталу та дотримуватися принципу лояльності по відношенню до товариства. В §8(1) Закону Австрійської Республіки «Про товариства з обмеженою відповідальністю» передбачена можливість закріплення у статуті немайнових обов'язків учасників із зазначенням обсягів їх виконання та умов компенсації за невиконання [5]. Як зазначає Йоханнес Бургсталер, обов'язок добросовісності впливає не лише з положень Закону про ТОВ, але вбачається також з рішень судів Австрії. Учасники зобов'язані враховувати не лише інтереси товариства, а й інтереси інших учасників [6, с. 84]. Про важливість норм лояльності при регулюванні відносин між компанією і її учасниками (засновниками) особливо наголошується у доктрині та практиці Республіки Польща [7, с. 21]. Обов'язок лояльності учасників по відношенню до товариства встановлює Закон Республіки Чехія «Про комерційні корпорації» (Zákon č. 90/2012 Sb., o obchodních korporacích) [8].

У вітчизняній доктрині питання обов'язку добросовісності учасників щодо інтересів товариства розробляється, в основному, лише стосовно повних та командитних товариств. Враховуючи диспозитивність законодавства щодо регулювання відносин всередині повних та командитних товариств, апріорі, можемо припустити, що законодавець дозволяє врегулювати ці питання в установчих документах, але, як свідчить практика, останні цих положень не містять [Зданіковський П., уривок з наукової доповіді, С. 90 – 93].